

THƯ VIỆN BẢN ĐỒ ĐẠI HỌC HARVARD

1. Lịch sử hình thành

Bộ sưu tập bản đồ của Trường Đại học Harvard là một trong những bộ sưu tập tư liệu bản đồ lớn nhất và lâu đời nhất nước Mỹ. Ban đầu, nó thuộc bộ sưu tập Ebeling gồm 10.000 bản đồ và sách của Israel Thorndike. Năm 1818, số bản đồ của bộ sưu tập này được hiến tặng cho Trường Đại học Harvard.

Với nền tảng vững chắc, bộ sưu tập bản đồ Harvard tăng lên từ từ về quy mô. Vào thời kỳ tái thiết sau cuộc nội chiến ở Mỹ, bộ sưu tập tư liệu bản đồ New England tăng đáng kể. Đây là thời kỳ của xây dựng đường sắt và phát triển đô thị. Chỉ trong vòng bốn mươi năm, từ 1860 đến 1900, dân số Boston đã tăng từ 177.840 lên 560.842 người. Sự phát triển chóng mặt này được phản ánh rất rõ trong bộ sưu tập bản đồ New England và bản đồ Boston của Đại học Harvard.

Trong suốt hai cuộc chiến tranh thế giới, bộ sưu tập bản đồ Harvard ngày càng lớn mạnh. Năm 1957, nó thu nạp thêm rất nhiều bản đồ. Do Học viện thám hiểm địa lý Harvard bị đóng cửa nên người ta đã chuyển 90.000 bản đồ vào bộ sưu tập. Vì thế tư liệu bản đồ về các vùng địa lý ngày càng phong phú thêm.

Từ lúc mới phôi thai gần hai thế kỷ trước, đến nay, bộ sưu tập bản đồ Harvard đã có 400.000 bản đồ, 6.000 atlát và 5.000 sách tham khảo. Hơn nữa nó còn sở hữu những bản sao hiếm có của atlát do Ortelius và Ptolemaic vẽ cùng với nhiều bản đồ địa hình hiện hành của tất cả khu vực địa lý trên thế giới. Bộ sưu tập còn lưu giữ bản đồ bang, bản đồ tỉnh và bản đồ thị trấn từ giữa thế kỷ XIX. Thông thường, những bản đồ này được cất giữ ngẫu nhiên ở các địa phương và rất khó có thể tìm thấy chúng trong những bộ sưu tập lớn.

Một trong những thế mạnh nổi bật nhất của bộ sưu tập bản đồ Harvard là bản đồ đường sắt từ những ngày đầu, gồm có sơ đồ đường sắt, bản khảo

sát đường sắt trong và ngoài phạm vi New England cùng với một số bản đồ hồng. Một mẫu nhỏ trong bộ sưu tập này bao gồm bản khảo sát đường sắt từ Boston đến sông Connecticut năm 1828, sơ đồ đường sắt Boston-Worcester năm 1838, sơ đồ tuyến đường sắt từ Boston đến Lake Champlain năm 1845, bản đồ đường sắt trung tâm Vermont năm 1845, bản đồ đường sắt Portsmouth-Concord năm 1845, bản đồ đường sắt Châu Âu- Mỹ và bản đồ đường sắt dự định từ Boston đến Burlington năm 1850.

Massachusetts là bộ sưu tập lớn nhất và nó sở hữu bản vẽ tay hiếm có của tám bản đồ nước Mỹ giữa thế kỷ mười tám. Bộ sưu tập bản đồ tỉnh không được xuất bản của H.F Walling cùng với nhiều bản khảo sát Massachusetts vào khoảng năm 1830 và bản đồ của từng địa phương đơn lẻ hiện đang được các nhà xuất bản dùng làm bản in thử. Phần lớn bản đồ của Boston và Cambridge từ thời thuộc địa trong đó có một số bản vẽ tay cũng sẽ được tìm thấy.

Bộ sưu tập bản đồ vẽ tay và sách về lịch sử nước Mỹ, lịch sử thuộc địa cũng như lịch sử New England càng làm phong phú thêm bộ sưu tập bản đồ New England của Harvard. Tư liệu lịch sử địa phương của thư viện Đại học Harvard rất được chú trọng phát triển. Nó bao gồm một bộ sưu tập tương đối lớn gồm nhiều cuốn sách mỏng nói về lịch sử từng địa phương cũng như lịch sử New England. Các tư liệu về New England đã xuất bản là những tư liệu tổng hợp theo niên đại. Tất cả bản đồ địa hình, bản đồ hàng hải và các bản đồ chuyên ngành khác đều mang tính niên đại và là thành quả của không ít nhà vẽ bản đồ xuất sắc. Bộ sưu tập bản đồ này còn gắn kết khá chặt chẽ với nguồn tư liệu kỹ thuật số và Thư viện địa lý không gian của Harvard.

2. Nội dung bộ sưu tập

2.1. Các bộ sưu tập truyền thống

Bộ sưu tập nhiếp ảnh trên không và hình ảnh vệ tinh

Bộ sưu tập nhiếp ảnh trên không và hình ảnh vệ tinh trong bộ sưu tập bản đồ của đại học Harvard chủ yếu mô tả khu vực xe điện ngầm Boston. Bộ

su tập này gồm ảnh trên không của các tỉnh Essex, Middlesex, Norfolk, Plymouth và Suffolk năm 1952 với tỷ lệ 1: 20000, ảnh trên không của Boston năm 1977 với tỷ lệ 1: 2400, ảnh trên không của Boston năm 1995 với tỷ lệ 1: 5000 và ảnh kỹ thuật số của khu điện ngầm Boston qua hình ảnh vệ tinh. Thư viện còn có một bộ su tập nhỏ gồm hỗn hợp ảnh trên không và hình ảnh vệ tinh trên giấy và CD-ROM.

Bộ su tập bản đồ cổ

Bộ su tập bản đồ cổ là một bộ phận quan trọng của bộ su tập bản đồ Harvard ngay từ khi trường Harvard ra đời vào năm 1636. Hiện nay, bộ su tập sở hữu hàng nghìn atlát và bản đồ gốc từ trước năm 1900 cùng với nhiều bản sao tái bản hiện đại của không ít bản đồ và atlát cổ. Ngay từ đầu những năm 1500, bộ su tập bắt đầu thu lượm bản đồ theo niên đại, trong đó có nhiều bản đồ là tác phẩm của nhiều nhà vẽ bản đồ nổi tiếng như Bromley, Carleton, Hondius, Janson, Mercator, Ortelius và Ptolemy. Ngoài ra, còn có bộ su tập lớn bản đồ Boston và Cambridge từ những ngày đầu. Người đọc có thể xem bản sao của bản đồ Boston và Cambridge từ xa xưa tại phòng đọc của bộ su tập bản đồ Harvard.

Bộ su tập atlát

Bộ su tập này gồm hơn 6.000 atlát trong đó có một số atlát hiện hành của thế giới, của các bang, các quốc gia và các thành phố. Hơn nữa, nó còn chứa đựng nhiều tác phẩm của Mercator, Ortelius và Ptolemy cũng như bản sao atlát cổ. Atlát cổ nhất có niên đại từ năm 1511. Trong số atlát của thế kỷ XIX, đáng chú ý hơn cả là atlát tỉnh, thành phố và atlát do các công ty bảo hiểm hoả hoạn sản xuất.

Bộ su tập từ điển địa lý

Thư viện Đại học Harvard lưu giữ một bộ su tập lớn các từ điển địa lý trong nước và nước ngoài hiện đại cũng như từ điển địa lý điện tử trên CD-ROM. Vì thư viện có không ít từ điển địa lý thuộc nhiều niên đại khác

nhau nên việc sắp xếp vị trí những địa điểm bị đổi tên hay không còn tồn tại không quá khó khăn.

Bộ sưu tập sách và tạp chí

Bộ sưu tập này chứa đựng vô số công trình nghiên cứu và phim ảnh liên quan đến lịch sử của thuật vẽ bản đồ, hệ thống thông tin địa lý, nhiếp ảnh trên không cũng như công tác quản lý thư viện bản đồ. Dù những tư liệu này cũng như nhiều tư liệu khác trong bộ sưu tập bản đồ không được phép cho mượn nhưng thư viện khuyến khích độc giả đọc chúng ngay trong phòng đọc của thư viện.

Bộ sưu tập bản đồ bảo hiểm các trường hợp hỏa hoạn

Bản đồ bảo hiểm các trường hợp hỏa hoạn xuất bản vào thế kỷ mười chín là một trong những nguồn tư liệu giá trị nhất cho phép điều khiển và quan sát sự thay đổi của các đô thị. Những bản đồ này được vẽ theo tỷ lệ 1 inch = 50 ft (sau này là 1 inch = 100 ft). Với tỷ lệ này, chúng ta có thể xem rõ từng chi tiết nhỏ như chiều rộng phố, kích cỡ các toà nhà, kiểu kiến trúc (khung nhà, gạch, đá), số tầng, kết cấu mái, cửa sổ, băng chuyền, việc xây dựng tường hay tên và vị trí phố.

Loại bản đồ này chủ yếu thể hiện các bang của New England. Bộ sưu tập gốc gồm một loạt bản đồ bảo hiểm hỏa hoạn cho Boston 1867-1992 và Cambridge 1873-1992 cùng với nhiều bản đồ bảo hiểm hỏa hoạn khác do Bromley, Hopkins, Richards, Sanborn hoặc Walker vẽ cho các thành phố khác như Massachusetts, Connecticut, quận Columbia và New York. Bộ sưu tập bản đồ Harvard còn có bản sao vi phim của bản đồ bảo hiểm hỏa hoạn của Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Connecticut và đảo Rhode trong khoảng 120 năm (1865 -1985). Một số bản sao vi phim của bản đồ thuộc loại này không nằm trong bộ sưu tập nên người đọc có thể mượn chúng tại trung tâm thư viện nghiên cứu ở Chicago thông qua dịch vụ mượn liên thư viện.

Bộ sưu tập bản đồ hàng hải

Bộ sưu tập bản đồ hàng hải sở hữu khá nhiều loại bản đồ trong đó có bản đồ đi biển cho hải quân hoạt động trên mặt nước, bản đồ chung cho hải quân radar quan sát ở xa bờ và phải dùng mốc bờ để trở về đất liền, bản đồ bờ biển cho hải quân gần bờ, bản đồ cảng để sử dụng trên cảng và chỗ đậu tàu cùng với một vài hải đồ nhỏ khác. Những thông tin được thể hiện trên bản đồ hàng hải, bao gồm: độ sâu, bờ biển, chỗ nước nông, cảng, khu vực nước cấm, mốc bờ, đá, xác tàu, luồng nước, ánh sáng, phao cứu sinh, radio cứu trợ và ngay cả những đặc điểm văn hoá như khu đô thị, đại lộ chính hoặc các toà nhà lớn.

Hải đồ đo đạc khảo sát bờ biển Mỹ thế kỷ 19, hải đồ đo đạc khảo sát bờ biển Mỹ thế kỷ 20 và hải đồ NOAA đều thuộc bộ sưu tập bản đồ hàng hải của hải quân Mỹ. Ngoài ra, bộ sưu tập này còn bao gồm hải đồ của cơ quan thủy văn học Mỹ vào thế kỷ 19, chiến tranh thế giới lần hai và thế kỷ 20 cùng với hải đồ của bộ hải quân Anh, hải đồ thủy văn học của cục bản đồ quốc phòng và hải đồ Ấn Độ của cơ quan thủy văn học Naval.

Bộ sưu tập bản đồ chuyên đề

Bản đồ thuộc loại này thường mô tả thuộc tính riêng của từng chủ đề hay mối quan hệ giữa nhiều chủ đề với nhau. Chúng thường xoay quanh những đề tài như giao thông vận tải và thông tin liên lạc, địa lý lịch sử và chính trị, địa lý văn hoá và con người, thực vật, nguồn nước, nông nghiệp, sử dụng đất đai, các công trình công cộng và bản đồ quy hoạch vùng hoặc thành phố.

Bộ sưu tập bản đồ Harvard cất giữ rất nhiều bản đồ chuyên đề ở cấp độ địa phương, quốc gia và thế giới. Mặc dù đa số bản đồ chuyên đề trong thư viện trường Harvard ở dạng tấm riêng lẻ nhưng người đọc cũng có thể tìm thấy chúng trong atlas địa lý, đặc biệt là atlas do các quốc gia xuất bản.

Bộ sưu tập bản đồ địa hình

Bản đồ địa hình thường thể hiện đặc trưng của địa hình nổi, địa hình nước và đặc trưng văn hoá. Bộ sưu tập bản đồ địa hình của Harvard gồm bản đồ khảo sát địa chất nước Mỹ với tỷ lệ 1: 24000; 1: 100000 và 1: 250000, bản đồ địa hình Massachusetts từ năm 1884 đến nay ở nhiều tỷ lệ khác nhau, bản đồ địa hình Canada ở tỷ lệ 1:50000, 1:250000 và 1:500000, bản đồ hoa tiêu hàng hải chiến lược của thế giới với tỷ lệ 1:500000, hải đồ thế giới với tỷ lệ 1:1000000, bản đồ địa hình của nhiều nước với tỷ lệ khác nhau do cục bản đồ bộ quốc phòng vẽ và một số bản đồ địa hình với nhiều kích cỡ của vô số quốc gia trên thế giới

Bộ sưu tập bản đồ treo tường

Thư viện Harvard sở hữu hàng trăm bản đồ treo tường mới và cũ của thế giới cũng như nhiều vùng địa lý khác nhau. Người ta chuyển những tấm bản đồ này đến các khoa và các lớp học nhằm phục vụ cho việc giảng dạy.

2.2. Bộ sưu tập trên CD-ROMs

Ngoài bộ sưu tập truyền thống trên giấy, bộ sưu tập bản đồ Harvard còn được lưu trữ trong CD-ROMs. Bộ sưu tập trên CD-ROMs gồm các hình ảnh kỹ thuật số, atlas điện tử, hệ thống số liệu địa lý không gian. Ảnh kỹ thuật số của bộ sưu tập bản đồ Harvard đều là phiên bản điện tử của bộ sưu tập truyền thống. Bộ sưu tập bao gồm ảnh kỹ thuật số của bản đồ cổ, bản đồ đo đạc khảo sát địa hình nước Mỹ và vô số bản đồ lịch sử đến từ nhiều thư viện khác nhau trên thế giới.

Atlas điện tử

Bộ sưu tập bản đồ Harvard sở hữu rất nhiều atlas điện tử. Chúng là bộ sưu tập kỹ thuật số gồm bản đồ và số liệu có cùng nội dung. Một số atlas điện tử là những phương tiện truyền thông hợp nhất và tác động qua lại với nhau như audio, video và sản xuất phim hoạt họa (animation).

Hệ thống số liệu địa lý không gian

Số liệu địa lý không gian là số liệu địa lý điện tử với toạ độ của thế giới thật. Những số liệu này thường được sử dụng trong hệ thống thông tin địa lý (GIS), công việc vẽ bản đồ và gói phần mềm cảm nhận từ xa. Tư liệu địa lý không gian của bộ sưu tập bản đồ Harvard tập hợp số liệu từ cục điều tra dân số Mỹ, khu vực trung tâm Boston và nhiều nơi khác trên thế giới.

3. Bản quyền và giấy phép sử dụng bộ sưu tập

Bất cứ ai sử dụng bộ sưu tập bản đồ Harvard cũng phải tôn trọng bản quyền tư liệu giấy cũng như bản quyền phần mềm và số liệu trong máy tính của bộ sưu tập này. Không ai được phép sao chép, xuất bản, phổ biến, trưng bày các tác phẩm đã được đăng ký bản quyền nếu không được sự cho phép của tác giả. Bất kỳ sinh viên nào có thắc mắc về vấn đề bản quyền đều có thể đặt câu hỏi với khoa, người giám hộ hoặc nhà quản lý giáo dục bằng cách gọi điện thoại đến văn phòng nhà trường hoặc trung tâm tư vấn của trường. Mọi thành viên của trường Harvard cũng như các độc giả khác thường sử dụng tài liệu bản đồ của thư viện trường trực tiếp qua website nhằm mục đích nghiên cứu, giảng dạy và học tập phải có giấy phép. Mọi hành vi sử dụng với mục đích thương mại, sao chép, download và phổ biến thông tin đều bị cấm tuyệt đối. Tất cả độc giả đều phải tuân thủ những yêu cầu trên.

4. Một số dịch vụ chính

• Phục vụ đọc tài liệu

Với sự giúp đỡ của đội ngũ cán bộ thư viện, người đọc có thể tìm kiếm chính xác tài liệu họ cần từ hàng nghìn bản đồ, sách, atlas và tạp chí có liên quan đến bản đồ và vẽ bản đồ.

• Sao chụp bản đồ

Người đọc có thể sao chụp bản đồ từ bộ sưu tập trên nhiều khổ giấy khác nhau

Sao chụp đen trắng

Người đọc có thể tự sao chụp bản đồ và sách tại các máy photocopy ở Lamont trên khổ giấy 11 inch x 17 inch. Bản đồ được sao chụp phải có kích cỡ nhỏ hoặc trung bình và được bảo quản trong điều kiện tốt (thường là bản đồ sau năm 1950). Để sao chụp, người đọc phải được sự cho phép của thủ thư và phải để lại chứng minh thư hoặc một số giấy tờ nhận dạng khác.

Sao chụp màu khổ 11 inch x 14 inch

Người đọc có thể tự sao chụp những bản đồ nhỏ có chất lượng tốt bằng máy quét gắn với một trong những máy tính của bộ sưu tập bản đồ Harvard. Họ có thể quét bản đồ rồi sau đó in chúng tại máy in hay máy vẽ đồ thị của thư viện với lệ phí thấp hoặc truyền tệp về máy tính của mình.

Sao chụp màu khổ lớn

Máy quét lớn dành cho việc sao chụp bản đồ trên khổ giấy lớn tối đa là 40 inch chiều rộng. Tuy nhiên, người đọc không được tự do sử dụng loại máy quét này. Dịch vụ quét được thực hiện vào chiều thứ hai, thứ tư và thứ sáu còn dịch vụ in được thực hiện vào sáng hôm sau. Giá in mỗi foot vuông giấy (929,03 centimét vuông) là 2 đô la đối với sinh viên và giáo viên trường Harvard và 5 đô la đối với người ngoài. Thêm vào đó, để sử dụng dịch vụ này, người đọc phải trả tiền trước. Họ còn phải ký hợp đồng sử dụng dịch vụ sao chụp đối với những tư liệu được đăng ký bản quyền. Người đọc có thể sao chụp kỹ thuật số (300 dpi, jpeg) với giá 10 đô la một lần quét đối với sinh viên và giáo viên trường Harvard và 20 đô la đối với người ngoài. Bên cạnh đó người đọc còn phải trả 1 đô la tiền đĩa CD. Thư viện bản đồ không cung cấp hình ảnh kỹ thuật số của tư liệu được đăng ký bản quyền cho người sử dụng không thuộc trường Harvard. Thư viện cũng không phóng to hay thu nhỏ hình ảnh.

Sao chép ảnh

Nếu người đọc muốn sao chép ảnh, họ có thể gửi yêu cầu đến bộ phận làm dịch vụ ảnh của thư viện trường Harvard, nơi thực hiện in ấn, tạo tấm

chiếu transparent cũng như slide trên máy tính. Để sử dụng dịch vụ này, người đọc phải trả tiền trước và đợi ba tuần sau mới có thể lấy được bản sao. Nếu cần bản sao gấp, họ phải trả thêm tiền.

In điện tử

In điện tử cũng có thể được thực hiện tại thư viện Harvard nhưng bản sao không nét như bản gốc.

Phan Quế Anh lược dịch

Nguồn: <http://hcl.harvard.edu/maps/>